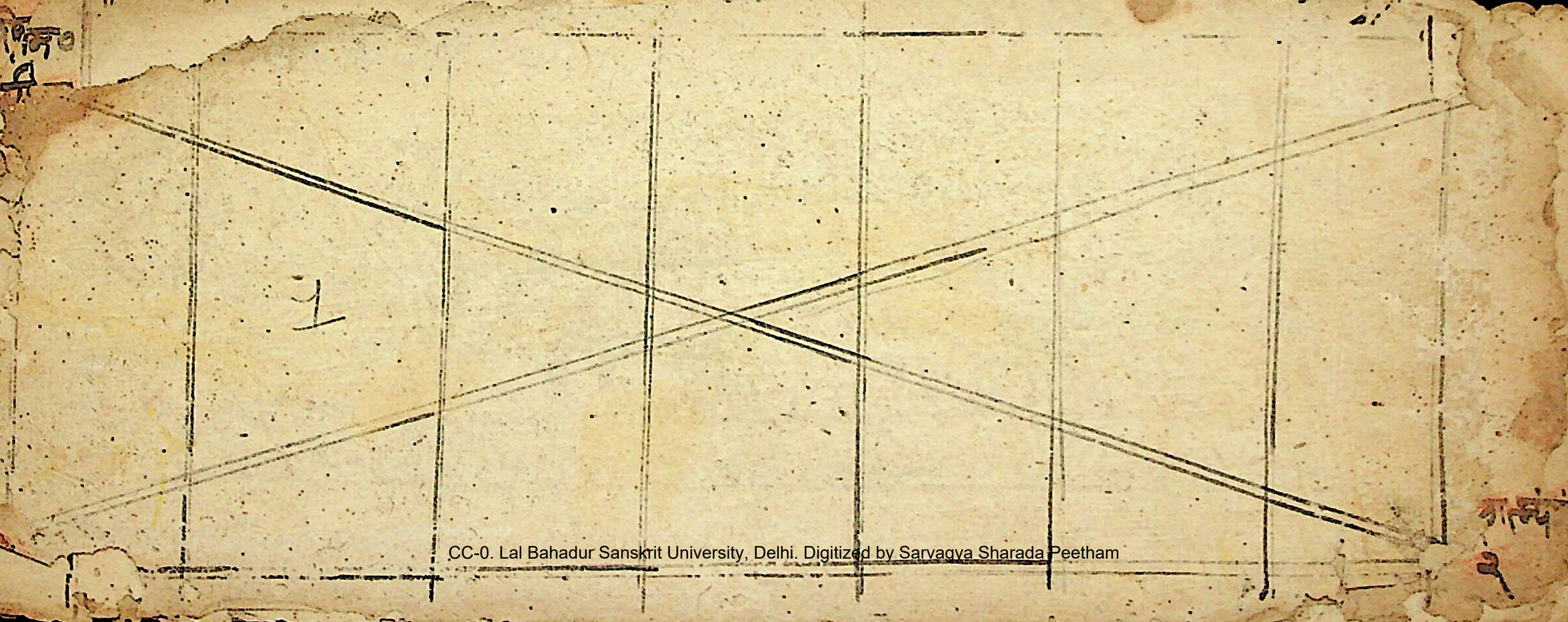

१

श्रीजानकीशाय नमः॥ वंदेहं रामचन्द्रस्य पादौ प्रणतरक्षकौ सीतायाश्च पुनः
पादौ सर्वसिद्धिविधायकौ १ रामं लक्ष्मणानुजं सीतां भरतं भरतानुजं सुग्री
वं वायुसुतं च प्रणमामि पुनःपुनः २ श्रीपार्वत्युवाच साधुभागवतश्रेष्ठ साधुमार्ग
प्रबोधक त्वया तु परिज्ञातं तन्न जानाति कश्चन ३ ततः श्रुत्वा मया भगवान्नाना
तीर्थसमाश्रिताः कथाः कथय मे देव अजोध्यायां मनोहरा ४ सांप्रतं श्रोतुमि
च्छामि सरहस्यं सनातनम् अजोध्यायां महापूर्वं नानाभिमानेन गतोज्वसजन ५ कीद

वा०४

गतः कलिः घोरे कलियुगे प्राप्ते जनानां पापकर्मणाम् १४ मनःशुद्धिविहीनानां निष्कृतिश्च
कथं भवेत् यथा तुष्यति देवेशो देवदेवो जनार्दनः १५ ततो वदस्व धर्मज्ञ सूत धर्मभृतां वर वदस्व
तन्महाभाग सर्वमेतदशेषतः १६ कस्य न जायते तुष्टिः सूत त्वद्वचनामृतात् सूत उवाच शृणु
ध्वं मुनयः सर्वे यदिष्टं वदाम्यहम् १७ गीतं सनत्कुमारेण नारदेन महात्मने रामायणं म
हाकाव्यं सर्ववेदेन सम्मतम् १८ सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखनिवारणम् दुःस्वप्ननाशनं धन्यं भु
क्तिमुक्तिफलप्रदम् १९ रामचन्द्रगुणोपेतं सर्वकल्याणसिद्धिदम् धर्मार्थकाममोक्षाणां हेतुभू
तं महाफलम् २० अपूर्वपुण्यफलदं शृणुध्वं सुसमाहिताः महापातकयुक्तोऽपि सर्वधर्मबहिः

२

वर्जिते ७ पापराजत्यंप्रसिपं वैसर्वैश्वर्यपरिशीतितम् कामार्तांकृत्यके मे श्चलुब्धश्चपरवंचकाः
ः गलोसर्वेर्भवंत्यनित्सल्परायोवकुप्रजाः स्त्रियःसैव रापराधेश्यात्राचारलोचनाः ८ पतिया
क्षमनादृत्यसदान्यसंगतत्पराः दुःशीलेपकारव्यनि पुत्रेषुजनदास्स्तगम ९ त्रसवातीलोरिष्व
नि पुत्रेषुप्रलोफिल पुत्रबान्धवभावितायाके संस्कारवर्जिताः १० वाचालास्च भवंत्यनिधनो
प्र. धैर्यापोषितः भिक्षवश्चापिमित्राद्रस्नेहसंबद्धवर्जिताः ११ अन्नोपाधीनमिनैनाराख्यान
प्रनिलोलुपाः उन्माभ्यांनांपपाताभ्यांशितः कगद्दयनांस्त्रियः १२ ऊर्वन्येयोगहभर्तृणामानाभ्रे
स्यन्त्यंतांकृताः पापराज्यापनिरताः पापवीराजनसंगिनः १३ यत्रांवृजाभावव्यनितनांकोपं

श्रीरा०

मा १

३ येनेदं विश्वं सृजत्यत्ति च यः पाति सर्वदा तमादिदेवं परमं परेशमाधाय चित्ते स्वोपरि याति मुक्तिम् २८ योऽजा
मजात्याद्विविकल्पहीनः परात्परः सर्वमयो विकारः वेदान्तवेद्यः स्वयं च प्रकाशः सर्वीद्यते सर्वपुराण
वेदैः २९ ॐ अन्नाद्यैः सिते पक्षे चैत्रे चाश्विनसत्तमाः नवाहेन च श्रोतव्यं रामायणकथामृतम् ३०
इत्येवं शृणुयाद्यस्तु रामायणकथामृतम् सर्वान्कामानवाप्नोति परत्राप्यत्र चोत्तमान् ३१ त्रिसं २१४
३ प्तकुलसंयुक्तः सर्वपापविवर्जितः प्रयाति रामभवनं गत्वा यत्र न शोचति ३२ चैत्रे माघे कार्तिके
च सिते पक्षे च वाचयेत् नवाहेन महापुण्यं श्रोतव्यं च प्रयत्नतः ३३ रामायणमादिकाव्यं स्वर्ग
मोक्षप्रदायकम् तस्मात्घोरे कलियुगे सर्वधर्मबहिःकृते ३४ नवभिर्दिनैश्च श्रोतव्यं रामायण

३

सतः २१ अत्येतद्वर्द्धिर्ग्राहिकांवांसिद्धिमवाप्नुयात् रामायणेनवर्तन्तेसुतरांयेजगद्विजाः २२
तेतिपातकिनोलोकेदुःखदारिद्र्यभागिनः धर्मार्थकाममोक्षाणांसाधनंचद्विजोत्तमाः २३ श्रोतव्यं
परमाभक्त्यासदारामायणामृतम् पूर्वार्जितानिपापानिनाशमायान्तितस्यवै २४ रामायणेन
हाप्रीतिर्यस्यवैभवतिध्रुवम् रामायणेवाच्यमानेपापपाशेनयन्त्रिताः २५ अनादृत्यान्यगाथा
याःसकुर्वन्तिकुबुद्धयः तस्मात्शृणुरामायणंनामधेयंपरंशुभामंत्रपाद्विजेन्द्राः पसिध्यन्तेज
न्मजरादिनाशोभवत्यदोषःसनरोऽच्युतःस्यात् २६ वरंवरेण्यंवरदंतुकाव्यंसंतारयत्याशुचसर्व ५६
र्वलोकम् संकल्पितार्थप्रदमादिकाव्यंश्रुत्वाचरामस्यपदंप्रयाति २७ यन्मेसाविश्वावासशरीर

श्रीराम०
प्रश्नोत्तरी
७

...तेमुनिः प्रोक्तवान्सत्कृतान्धर्मान्कथंतौमिलितावुभौ १ कस्मिन्देशेस्थितौतेनाःताव
सौब्रह्मवादिनो यदुक्तंनारदेनासैतत्वंब्रूहिमतामुने २ सूतउवाच सनकाद्यामहात्मानोब्र
ह्मणःतनयाःस्मृताः निर्ममानिरहंकाराःसर्वेतेऊर्ध्वरेतसः ३ तेषांनामानिवक्ष्यामिसनकश्च
सनन्दनः सनत्कुमारश्चतथासनातनइतिस्मृताः ४ विष्णुभक्तामहात्मानोविष्णुध्यानपरायणाः
सहस्रादित्यसंकाशाःसत्यसंकल्पतत्पराः ५ एकदाब्रह्मणःपुत्राःसनकाद्यामहौजसः मेरुपृष्ठं
4 संसमाजग्मुर्वीक्षितुंब्रह्मणःसभाम् ६ तत्रगंगामहापुण्यांविष्णुपादसमुद्भवां वीक्ष्यतांस्ना
तुमुद्युक्ताः सीताख्यांनमितौजसः ७ एतस्मिन्नंतरेविप्रादेवर्षिर्नारदोमुनिः आजगामोच्चरन्ना
मःहरेःसर्वोपनाराणम् ८ नारायणाच्युतानन्तवासुदेवजनार्दन यज्ञेशयज्ञपुरुषरामविष्णोनमस्तुते

५

अथाप्यतम् रामनाम्नैव तु घोरे कलियुगे नराः ३५ तरन्ति सततं तस्मात्याक्ष्यं न काले बोधते हितान्
सर्मायणस्यापि नित्यं भवन्ति पङ्कजे ३६ तदुक्तं तीर्थरूपं हि यक्षतां पापनाशनम् तावत्पापानि देहे
ऽस्मिन् निवसन्ति तपोधनाः ३७ यावन्नश्रूयते सम्यक् श्रीमद्रामायणं नरैः दुर्लभैव कथा लोके
श्रीमद्रामायणोद्भवा ३८ कोटिजन्मसमृत्थेन पुण्येनैव तु लभ्यते ऊर्जे माससिते पक्षे चैत्रे च
द्विजसत्तमाः ३९ यस्य श्रवणमात्रेण सौदासोऽपि विमोचितः गौतमशापतः प्राप्तः सौदासो राक्षसीं
तनुम् ४० रामायणप्रभावेण विमुक्तिं स प्राप्तवान् पुनः यस्त्वेतच्छृणुयाद्भक्त्या रामभक्तिरतः सदा ४१
स मुच्यते महापापैः स याति परमां गतिम् ४२ ॥ इति श्रीस्कन्दपुराणे नारदसनत्कुमारसंवादे
रामायणमाहात्म्ये कलिधर्मनिरूपणं नाम प्रथमोऽध्यायः १ ॥ सनत्कुमार उवाच अथ ते संप्रवक्ष्यामि इतिहासं पुरातनम्

श्रीराम०
पत्रसंख्या
५

मतिमानं तु यन्नाम्नः परं गंतुं न शक्यते मनवोपि मुनीन्द्राश्च कल्पांतं नैव भवेत १६
शत रथिं भजे १७ इत्यमादिन्यनेकानि चरितानि महात्मनः तस्य नामानि चाख्यातुं शक्यन्ते नाब्द
कोटिभिः १८ यन्नाम्नः स्मरतो नापि महापातकिनोपि ये पावनत्वं प्रपद्यन्ते तं न स्मरति मूढधीः
२० रामायणपराजैन्तु धारे कलियुगे नराः सर्वे ते कृतकृत्याश्च ते बांनित्यं नमो नमः २१ ये जीवंति
क्षितेपस्मे चैते नमाघेतयेव च नवाहेन च श्रोतव्यं रामायणकथामृतम् २२ ये तु मानवातेः पापाः स
कालोकाक्षसीतनजन रामायणप्रभावेन सम्यक्किं प्राप्नुवान्मुनेः २३ सनत्कुमार उवाच रामायणं केन
प्रोक्तं सर्वधर्मफलप्रदम् प्राप्तः शापं गौतमेन तत्कालो मुनिपुंगवः २४ रामायणप्रभावेन कथं शापा
द्विमोचितः अनया होऽसि यदेते तत्त्वतो वक्तुमर्हसि २५ सर्वमेतदशेषेण मुने नो वक्तुमर्हसि ७८
रावतां वदतां चैव कथा पापविनाशिनी २६ नारद उवाच ७८ शृणु रामायणाधिप्रयशः ... केमुवोन्म

यनामा
५

५१ ॥१

नोस्नुते ९ अथाथानंतसमुद्रीद्ध्ये सनकाद्यास्ततो [illegible]: तपादिमर्त्तांच कुर्वंच जे सोपि तान्मुनीन्
१० अथ तत्र सभामध्ये नारायणपरायणम् सनत्कुमारः प्रोवाच नारदं मुनिपुंगवम् सनत्कुमार
उवाच सर्वज्ञोसि मत्तः प्राज्ञस्त्वं मुनीनां च नारद १२ हरिभक्तिपरो यस्मात्त्वत्तो नास्ति परो धियः १२ येने
दं भासितं जातं जगत्स्थावरजंगमम् १३ गंगा पादोद्भवा यस्य कथं संज्ञायते हरिः अनन्यास्त्वयाऽसि
पादिते तत्वतो वक्तुमर्हसि नारद उवाच नमः परमदेवाय परात्परतराय च परात्परनिवासाय स
गुणायागुणाय च १४ ज्ञानाज्ञानस्वरूपाय धर्माधर्मस्वरूपिणे विद्याविद्यास्वरूपाय स्वस्वरूपाय ते
नमः १५ यो दैत्यसत्तमान्नरकान्नाथ भक्त्या भुजाग्रमात्रेण स्वधर्मेजोषु भूभारराजन्यविनाशकारणं
नमामि देवं रघुवंशकेतुम् १६ आविर्भूतश्च यस्य नृसिंहः सोपभिः परिवारितः जघान राक्षसानीकरातं

रामाःपुराणकथामृतम् ३६ नयहेनचश्रोतव्यंभक्तिभावेनसादरम् विप्रउवाच केनरामायणं
प्रोक्तंचरित्रैर्नितुकस्यवै मनसाप्रीतिमापन्नोवदत्वंचरसोज्ज्वलः ३७ श्रुतस्सर्वंमतप्रज्ञसंक्षेपाद्वक्तु
महर्षिगौतमउवाच श्रृणुरामायणंविप्रकोटिपापप्रणाशनम् ३८ येनरामावतारेणराक्षसारा
वणादयः हतास्यदेवकार्यार्थिचरितंतस्यत्वंश्रृणु ३९ कार्तिकस्यसितेपक्षेकथारामायणस्यच
नवम्यांतन्निश्रोतव्यासर्वपापप्रणाशिनी ४० ईत्सुत्वासर्वसंपन्नोगौतमःस्वाश्रमेवसौ विप्रोपदु
त्वसंपन्नोराक्षसीतननामाग्नमः ४१ दुर्नापपात्कादंसंपृक्तोनित्यंक्रोधपरायणः कोमलपापुनिभी
मेवत्रामविजनेवने ४२ परगांश्यविविधानवादैनमनत्वांश्यमतीरूपान् विप्रगांश्चशपशाक्षे
वप्रसभाग्लानभक्षयेत ४३ श्रीस्थिमिर्वहुभिश्चैवपीतरक्तंशवैरैः स्त्रमांसादिनिक्षेपवमपचश्रा

यम नवातेन च श्रोतव्यं रामायणकथामृतम् २७ आसीत्कृतयुगे विप्रो धर्मकर्मविशारदः सोमद
त्त इति विख्यातो नाम्नाधर्मपरायणः २८ स विप्रो गौतमाख्येन मुनिना ब्रह्मवादिना श्रुतवान्सर्वधर्
मान्वै गंगातीरे मनोरमे २९ पुराणश्रवणकथने स्तेनासौ बोधितोऽपि च सकश्चित्सरनैभानेपारेचर्प
परोऽभवत् ३० उपस्थितायापि तस्मै प्रणामं नाकरोत्तदा सतुश्चाज्ञोमनवुद्धिर्गौतमस्तेजसांनिधिः
३१ शास्त्रोदितानि कर्माणि करोति समुद्दयो ३२ पश्चाद्घोरोऽभवत्तस्य सोमदत्तस्य धीमतः किंक
तेन स भागेन गुरुहेलनमात्मनः ३३ यत्त्वया पृष्टितो मया देव गोधवः सर्वजगद्गुरुः गुर्वे ज्ञाशक्तं पापं व्य
पोहितं तु ममापहि ३४ विप्र उवाच भगवन्सर्वधर्मज्ञ सर्वज्ञ परमेश्वर उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा विन
येन तपोनिधिम् ३५ क्षमस्व भगवन्सर्वमपराधं कृतं मया गौतम उवाच ऊर्जे मासि सिते पक्षे

श्री रामं

वाल्मीकी

७ वैश्रुतं च मुनिसत्तम ५३ कीनाश्यानुग्रहः पश्चाच्छुक्लरोक्तमिदं वचः वाल्मीकिमुनिना प्रोक्तं कृपापारा
मयरीश्रुभा ५४ ऊर्ज्जे मासि विधिनैव पक्षे श्रोतव्यं पापप्रणाशनम् गुहरात्पिपुनः श्रोक्तं रम्यं तेशुभदंध
चः ५५ नवाहेन च श्रोतव्यं रामायणकथामृतम् ततो विप्र महाभाग सर्वशास्त्रार्थकोविद ५६ क
थाश्रवणमात्रेण पापकानि हि निश्चितम् नारद उवाच ततो रामायणस्यापि श्रुत्वा माहात्म्यमुत्तमम्
५७ वन्वयं वत्स पापिष्ठे राक्षसो विप्रघातकः ततो विप्रः कृपाविष्टो रामनामपरायणः ५८ सुदासेत
सुसुनाम्वेदव्याध्यमथाब्रवीत् गर्ग उवाच राक्षसेन महाभाग नित्तोधमलोकभूत ५९ श्रीस
न्नूर्जे विधिनैव हे रामायणकथारसः रक्षसं राममाहात्म्यं रामभक्तिरतात्मना ६० रामभक्तिपरात्मा
चक्रः समर्थः प्रबाधितुम् रामभक्तिपरो यत्र तत्र ब्रह्मा गिरिः शिवः ६१ तत्र देवाश्च विज्ञाश्च रामायणपरायण महात्म्य

७

त्रा१

सीभ्दयंकरः ४४ त्रे तुत्रयेताष्ठपिवीं प्रातपोजनयित्तरान् कल्याति दुःखतः पश्चाद्दनानारमगात्तुनः
४५ तत्रातिक्षुत्रयान्नित्यं नरमांसाशनंतदा जगामनर्मदातीरे सर्वलोकभयंकरः ४६ एतस्मिन्न
न्तरेप्राप्तः कश्चिद्विप्रोतिधार्मिकः कलिंगदेशसंभूतोनाम्नागर्गइतिश्रुतः ४७ प्राप्तोनःपारगाये
४८ तिभ्रजापुंस्यतंपवी तेनोक्तंनामरामस्यश्रुत्वादूरेव्यवस्थितः ४८ दूरेस्थितोद्विजंगर्गमितिभूचे
सराक्षसः राक्षसउवाच अहोविप्रमहाभागनमस्तुभ्यंमहात्मने ४९ नामस्मरणमात्रेणराक्षसा
अपिदूरगाः मयाप्रभक्षिताःसर्वेविप्राःसमराणांतुकोटिशः ५० नामउच्चारणांविप्ररक्षितस्त्वांमहाभयात्
नामस्मरणमात्रेणराक्षसाअपितत्पराः ५१ परांशान्तिं समापन्नानानायोनिगतोऽप्यतस्त्वहि सर्वथा
त्वंमहाभागरागादिरहितोद्विज ५२ रामस्मृतिप्रभावेनपापात्मास्मातकोऽन्नतान् गुर्वं जानयाप्

ध्याय रामा०

रामायणस्य माहात्म्यं त्वं पुनर्वद विस्तरात् १ अन्यमासस्य माहात्म्यं कथयस्व प्रसादतः यस्य नो
२ जायते तुष्टिर्मुने त्वद्वचनामृतात् २ नारद उवाच सर्वे यूयं महाभागाः कृतार्था नात्र संशयः यतः
प्रभावं रामस्य भक्तितः श्रोतुमुद्यताः ३ माहात्म्यश्रवणे यस्य राघवस्य कृतात्मनाम् दुर्लभं प्राकृतत्वं
जं मुनयो ब्रह्मवादिनः ४ शृणुध्वमत्र वक्ष्यामि इतिहासं पुरातनम् सर्वपापहरं दिव्यं सर्वरोग
विनाशनम् ५ आसीत्पुरा द्वापरे च सुमतिर्नाम भूपतिः सोमवंशोद्भवः श्रीमान्सप्तद्वीपैकनाय
कः ६ धर्मात्मा सत्यसंधश्च सर्वसंपद्विभूषितः सदा रामकथासेवी रामायणपरायणः ७ रामपू
जापराणां च सेवको निरहंकृतिः पूज्येषु पूजानिरतः सर्वदर्शी गुणान्वितः ८ सर्वभूतहितः शान्तः
कृतज्ञः कीर्तिमान्नृपः तस्य भार्या महाभागा सर्वलक्षणसंयुता ९ पतिव्रता पतिप्राणा नाम्ना सत्य पनाताम्नु

नरा: तस्माद्दुर्गे विधाने पक्षे रामायणकथां श्रुत्वा ९३ नवाहेन च प्रोक्तव्यं सावधानपरो भव इत्युक्ता-
स्य यामास रामायणकथां मुने: ९४ कथाश्रवणान्नात्रेतादासत्वमपाकृतम् विप्र पुराणसंभा
न३ वं सर्वं देवतोपम: ९५ कौण्डिन्यर्षि प्रतीकाशो नारायणसमप्रभ: शंखचक्रगदापाणिर्गौरिसन्ज ञ३
गाम स: ९६ संतुष्टवन्धुभ्रातृणां सन्पूज्य जगाम तद्विमानेन रम नारद उवाच तस्माच्छृणुध्वं विप्रेन्द्रा: प्रे४
रामायणकथामृतम् ९७ तस्य वंशतिथौ प्रोच्छं मासि च कार्तिके पञ्चाननस्मरणाद्देवनगपातककोटि
टिभि: ९८ विमुक्त: सर्वपापेभ्यो नरो याति परां गतिम् रामायणोक्तिपञ्चाननमस्कृत्य प्रणम्यते सदा ९९
तदेव पापनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ये पठन्ति समाख्यानं भक्त्या च शृण्वन्ति ये नरा: १०० गंगाना
नाच्छतत्र गच्छन्ति तेषां पुण्यं जायते १०१ ॥ इति श्रीस्कन्दपुराणे वाल्मीकिनामतन्त्रे नारदसनत्कुमारसंवादे
रामायणमाहात्म्ये नाम द्वितीयोऽध्याय: २ ॥ सनत्कुमार उवाच अथातश्चिन्तितानन्दप्रोक्तानि तिगायना

राम०
श्रीधी

तिष्ठत्वावयम् १७ यत्रयान्महतां प्रेम तत्र स्युः सर्वसंपदः तेजः कीर्तिर्धनं प्रज्ञा ऐश्वर्यं कुशलादिकः
१८ तत्र यद्धृङ्गीमिथांति श्रेयां स्येनादनं भवेत् सर्वेषां जनः प्रकुर्वीत निर्मलं तीर्थकं लाभ प्रभो १९ यो भूमि
धारयेत्कल्मषं विप्रसादतो दकम् स स्नातः सर्वतीर्थेषु पुनानात्स्यपत्र संशयः २० मम पुत्राः क्ष्व्यद
राश्च संपत्स्वीयसमर्पिताः तमाज्ञापय महाभाग नकरोमि व्यदनज्ञां पा २१ इत्येवं वदतां भूपं चस्तानिर्दी
क्ष्यमहामुनिः प्रसन्नो राजानं प्रत्युवाच महामुनिः २२ ऋषिरुवाच राजन्मन्युक्तो भवतानत्त
वं तत्कुशोचितम् विनयावनतास्तस्य वेयं श्रेयो भज्जानीहि २३ प्रीतोस्मि तव भूपाल स्यन्ताग परिव
र्तिनः स्वस्ति तेऽस्तु महाभाग यस्य छाजितद्व्यमनाम २४ पुरा त्वया कृतः सर्वो मानिहोः संतोष तेन वः मा
धर्मास्ते च भो राजन रामापलक्षतात्मनाम २५ किं पुनस्त्वं किं फलं स्थत्तं यत्पाथ्य कृतं महीसि राजो वा पुनाग

प

वतीस्तुभ्या तावुभौ दंपती नित्यं रामोत्तापराय तौ ॥ १० ॥ अन्नदानरतौ नित्यं जलदानपरायणौ
तडागारामप्रपैदानसंख्यातांश्च चक्रतुः ॥ ११ ॥ सोपि राजा महाभागो रामायत्तपरायणः वाचयेत्त
त्कुलपाद्यंपि भक्तिभावेन भावितः ॥ १२ ॥ एवं रामपरो नित्यं राजा तु धर्मकोविदः तस्य प्रियापि सत्य
ती देवी भक्तिपरायणा ॥ १३ ॥ विश्रुतौ त्रिषु लोकेषु दंपती चापि धार्मिकौ आपयौ वङ्गमिथिरश्चेद्र
कुजानो विभाण्डकः ॥ १४ ॥ विभाण्डकं मुनिं दृष्ट्वा सखं प्राप्तो नराधिपः स ननाम च सपत्नीकः पूजा
भिर्यथाविस्तरम् ॥ १५ ॥ कृतातिथ्यक्रियं शान्तं कृतासनपरिग्रहम् निजासनगतो भूयः प्रांजलिर्मुनि
मब्रवीत् ॥ १६ ॥ राजोवाच भगवन्कृतकृत्योऽहं त्वदभ्यागमनेन भोः सतामागमनं सन्तः प्रशंसं

क१ ३७

अथात्मनार्धेन परौक्षतो ऽन्यजाद्वै स्वर्गं सम्यक्प्रवसितम ३६ तत्राहं व्याधसत्यस्योहत्या
वृत्तिविधानसंगान आजीविकां च पुष्यतो यत्नरातां च विंयातिन ३७ अथैव मागता साधीवि
धादेश समुद्भवा निषादकुलसंभूता नाम्ना कालीति विश्रुता ३८ धर्म्मव्यैः परित्यक्ता दुःखि
ताजीता विस्मृता धर्मनक्तं परिभ्रान्ता शोचती भर्विनिश्चिता ३९ दैवयोगात्समायाताभ्र
मन्ती विजने वने मासेग्री भयतापातो मनस्तापप्रपीडिता ४० इमां दुःखवतीं दृष्ट्वा जातामेवि
पुत्राद्धा मया दत्तं जलं चास्यै मांसं च नफलं तथा ४१ गतश्रमा तु सा दृष्ट्वा मया धर्मनपात्तप
स्वधेदपेत्स्वत्तानि तानि मे ... ४२ तथा कालीति नाम्ना वै निषादकुलसंभवा। दम्भिकस्य
... विधिन्मयसं विध्यपद्यते ४३ परा च ता गृरिता नित्यं सदा पैशुन्यवादिनी धर्म्मैः परित्यक्ताप मातास्य

न१ म२ व१ १०

६ ३१६

५ स्वराज्यं भगवन्सर्वं पर्यर्च्छ सियद्वामितत् २६ आश्चर्यं पतितं लोकानां मद्य पर्चरितं मुने
अहमास्वपुत्रस्य द्रोमात्स्यातिर्नामनामतः २७ कुमार्गनिरतो नित्यं सर्वलोकातितेरतः पिशुनो
धर्मविद्वेषी देवद्रव्यापहारकः २८ महापातकि संसर्गी देवद्रव्योपजीविकः गोधुक्च यज्ञनिन्दको
ऽनित्यं प्राणिवधेरतः २९ नित्यं पुत्र बधं कान्चपापो येमपारतः सदा क्लिचित्ता सोनितो गेहमनाद
समन्वयः ३० सर्वबंधु परित्यक्तो दुःखीवनमुपागतः सगत्वासाधमो नित्यं तपामार्गे विदूवकः
३१ एकाकी दुःखवद्भोनित्यं शानिर्जनेवने हंसधारा ऽवधीसं तत्समीपेमहत्सरः ३३ पीतो
अनुपमो धीः कादितं ततम्मुनीश्वर आपिवत्तृपानी पं तत्रं देविजनम्भ्रमः ३४ तन्मूलच्छ्वाविशामूच्छा
निभो जनेच्छानिवारिता वसिष्ठस्याश्रमेतिष्ठन्निवासक्षन्तवानहम् ३५ तीर्थं कुर्णं एकसंधानेन त
मितु पुण्यदर्शनादिश्रीयोगिनो दर्शनात् पापात्तः ३२ वसिष्ठ

ताम
श्रीगी
११

न३

रामेरामहृदौतत्रयेयासरामस्वांनिधौ ५३ उषित्वारामभवनेप्रत्यलोकमुपागतो तत्रापितैव
त्सार्धंचभुक्त्वाभोगाननुत्तमान ५४ ततःपृथ्वींयपंप्राप्ताःकर्मेणामुनिसत्तम अत्रापिसंपदन्तु
ल्यारामायणप्रसादतः ५५ अनिच्छयाश्रुतेनापिप्राप्तमेवंविधंमने नवाहेचश्रोतव्याकृपाराम
यणस्यच ५६ भक्तिभावेनयत्नेनजन्ममृत्युजरापहं अवशेनापियत्कर्मकृतंचसमनतस्कृ
तम ५७ ददातिश्रेयविप्रेन्द्ररामायणप्रसादतः नारदउवाच एतत्सर्वंनिशम्यासौविभाण्ड
कमुनीश्वरः ५८ अभिनन्द्यमनीपाञ्जप्रययौस्वतपोवनम तस्मात्शृणुध्वंविप्रेन्द्रा देवदेवस्यच
क्रिणः ५९ रामायणकथांचैवकामधेनूपमांलजा नाभेमात्रविनेपदेसनापतामनंक्रिया ६०
नवाहेनचश्रोतव्यंरामायणकथामृतम येइदंपुण्यमाख्यानंसर्वपापप्रणाशनम वाचयेच्छृणु

॥

पृ मा तान्य
११

अ५ ई

तोऽहं पापचारिणी ४४ अज्ञानादेवि जन्मेऽस्मिन्नवसामि स्वयमागता इत्येवं त्वत्कृतं धर्मं न सर्वधर्मविवर्जि
तेयन् ४५ वशिष्ठस्याश्रमं पुण्यं मत्वैवं पंचवेऽमुने दंपतीवनमाश्रित्य सपितो मां सशानोत्तद
४६ उषित्वाऽथ गतौ चेयं वशिष्ठस्याश्रमं ततः दृष्ट्वा चैवं समागतान् देवर्षीनां च सततमान ४७
रान्मायरापरान्विप्रान्माधवाश्रममागतान् निराहारैश्च तौ तत्र क्षुत्पिपासा च पीडितौ ४८ प
द्भ्यां गतौ मुनिनं वा शिष्ठस्यानेष्यमे राजयराकथं श्रोतुं नवा तेन च भक्तितः ४९ तत्काल एव
पंचत्वमाययो रम्ये वनेऽमुने कर्मणा तेन तुष्टात्मा भगवान्मधुसूदनः ५० स्वदूतान्प्रेषयामास सश्रम
दहरा धारान्नु आरोप्य मां विमाने जग्मतुर्वैष्णवं पदम् ५१ आयां समीपतो पश्यौ देव देव स च
क्रिताः भुक्तवन्तौ महाभोगान्कल्पाश्च यथा मानतः ५२ युगकोटिसहस्राणि युगकोटिशतानि च

-नार

भिर्विनत्वोद्भवैः अलंकृतं विपाशाभिः प्रांशुभि देवपुरोपमम् ८ तं योपवनं नंधसंपरमं भेषावनाकि
रम शोभितं तेन घर्षेद्द्धाप्यायेमृदंपये ९ हराम्यत्र मुवसर्गानि यदृनीनिर्विनावित्त तः अगानरा
म भवनं धीनोक्ष्यो वैसंयतः १० तत्रापश्यद्द्विजवरं श्रान्तं तत्र वर्धोविदम् परिचर्यापरं विश्नोकृतं
के तपस्वांनिविधिम् ११ एकाकिनं दपालं चनिः स्तुतं ध्यानतत्परम् ६ ब्रासे ऊर्ध्वे पीनेनेतं चौरसा
12 नृतायणान १२ देवद्रव्यं च संपूर्णं समादातुमनानिषि उतंकं तनुमारेभे विच्छ नासिनंदे करतः १३
पादेनाक्रम्य तत्र कोगलवंतं तपा तानां तं तपा चापकुर्वन्तं ततः प्रेक्ष्य चाब्रवीत् १४ उतंक उवाच
भो भो सेधोत्पापांस्वं तु नष्टो निरागत्वन् नहि संतिवपापाम्प साधवोदीनवत्सलाः १५ वैरिषु चा
पि म त्वेषु निरीक्ष्या वोस्थि तानगुणान् विरोधनाधिगच्छन्ति सज्जनाः शांत चेतसः १६ धर्मस्यावाप

याद्यांयरामभात्म्यजायते ६१ इतिश्रीस्कन्दपुराणेनारदसनत्कुमारसंवादेरामायरामाहात्म्येमा
धमासेरामाहात्म्यनामतृतीयोऽध्यायः ३ नारद उवाच अन्यन्नासंप्रवक्ष्यामिधर्म
हितः सर्वपापहरंपुण्यंसर्वदुःखनिवारणम् १ ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्राणांचैवयोषिताम् सम
स्तकामफलदंसर्ववतफलप्रदम् २ दुःस्वप्ननाशनंधन्यंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् रामायणस्यमाहा
त्म्यंश्रोतव्यंचप्रयत्नतः ३ अत्रैवचोदाहरंतीमभितिहासंपुरातनम् व्याधस्यचरितंचैवसर्वपाप ११
हरंशुभम् ४ व्याधोऽभवत्कश्चित्सर्वजीवेषु वैरधीः परनिन्दापरोनित्यंजन्तुपीडाकरस्तथा ५
तेनयापानिकानिकृतानिसुमहांतिच पापानांक्षयमायातेवक्तुंनैवशक्यतेऽधुना ६ सकदाचिन्महा
पापोजनद्रोहनकोविदः सौवीरनगरंप्राप्तःसर्वैश्वर्यसमन्वितम् ७ पोषितिः पादमूलंचतस्रो
गेर

१३ तंतुधनस्यैभुंजेयथान्यथासत्त ऽपऽपततोऽन्ते तत्पापफलमश्नुते २५ गतपापोऽ
ध्वमश्यताज्ञातोऽभयपुथम मपापकृतानिपापानि मगानि प्रहानिच २६ तानिसर्वा
णिनश्यन्तिभगवंस्तद्वदस्वनाथ अथयेपापधी र्नित्यंमनुजापापंसमाचरन् २७ कथंमेन:
शांतिश्रेयात्कंपाभवारतां विभो पूर्वजन्मार्जितैःपापैर्दुःखमनुभवन्नवाप्नुवान् २८ अत्रपा
13 पशमं शांतिमन्यथां गतिमाप्नुयाम् इतिवाक्यममाकर्ण्यवध्यमस्यनताननः २९ तंबो
नामविप्रर्षिर्वाक्यं चैतदुवाच ततउवाच साधुसाधुमहाप्राज्ञमतिस्तेविमलोर्जिता
३० यस्मात्संसारदुःखानांनाशोपापस्यभीप्सित यैवेतानोपापानिगोयदोतमहाराणियतास्यच ३१ यमकृतं

स नोपि पोनरः समयापुनः तत्तत्तमंनरं प्राप्नुर्यमोः प्रियतमं तथा १७ भजनोन प्रीतिवैरं परा
तानिरतोपि विनाशकालेपि देहेपि च अनंतरः कमीकरोति मुखं करुणात्मा १८ अहोविधिर्वैवल
वानुयायाधितेयदुधाजनान सर्वसंगविहीनोपि बाध्यतेच दुरात्मनो १९ अहोनिकाररतं
लोके बाधनेदुर्जनाजनान भुजगीनसज्जनानो तुराजलस्वतो बोवृत्तिनव्धीनेन २०
स्वयं कथीपरिपिरनानिःधारावैरिणोजगती अहो यवस्यवनीमायामोहैः पीयिवंजगत २१ ५५
पुत्रमित्रकलत्राधैः सर्वदुःखेन योन्यते परद्रव्यापहारेण कलत्रं पोषितं च यत् २२ अ
नेनतत्सर्वमुत्सृज्य एकोयातधमं गतिम् मम माता ममपिता मम भार्या ममात्मजाः २३ सु
धर्मेदपि तेव लोके नत्यावजनार्धः पाव कर्मण्यते द्रव्यं तावद्भवंति बांधवाः २४ अहि

श्रातन
तीर्थी
१४

नीं ५ ने तिर

यथार्त्तम तस्मादनुभव वैकुंठनाक द्वाजिष्ठे जेष्ठकः सनत्कुमारो हि नत्वसर्वेशादितं मया रामायणा
स्यमाता त्वं किमन्य श्रोतुमर्हसि ४१ ॥ श्रीअगस्त्यसंप्रश्नो नारदसनत्कुमारसंवादे रामाय
णमाहात्म्ये चैत्रफलानुकीर्तनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ४ ॥ सूत उवाच रामायणस्य माहा
त्म्यं श्रुत्वा प्रीतो मुनीश्वरः सनत्कुमारः पप्रच्छ नारदं ज्ञानतत्परम् १ कुमार उवाच रामायणस्य
माहात्म्यं कथितं मे मुनीश्वर इदानीं श्रोतुमिच्छामि विधिं रामायणस्य च २ एतदपि
महाभाग मुने तत्वार्थकोविद कृपया परया विष्ट यथावद्वक्तुमर्हसि ३ नारद उवाच रामा
यणविधिं चैव शृणुध्वं सुसमाहिता ब्रह्मलोकं याति कथा कुर्वन् भक्तिभावेन चार्चितः ५ येन यत्रैर्वा
सम्मानितः सर्वलोकेषु तिष्ठेद्यात्र स्वर्गमोक्षदं सत्पदम् ६ विधानं तस्य वक्ष्या

यमालन्य
१४
मिश्रुताव्वं

नवाहेन च श्रोतव्या भक्तिभावेन सादरं यस्य श्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ३२ तस्मिन् क्ष
रा॰ पिप्पलादोपि लुब्धकोपि नग्नकल्मषः रामायणकथां श्रुत्वा पदं परं समागतः ३३ उत्तंकः पतितं वी
क्ष्य लुब्धकं तं दयापरः श्रीतत्कृपा विस्मितस्तस्य श्रोत्तो भीतकमसौ तिष्ठ ३४ कथां रामायणस्यापि श्रु
त्वौपवीनकल्मषः दिव्यं विमानमारुह्य मुनिमेतदथाब्रवीत् ३५ विप्र कृत्य त्वत्प्रसादेन महापा
तकसंकटात् तस्मान्नमोस्तिते विप्र नयामि तन्न सद्मनि ३६ सूत उवाच इत्युक्त्वा देवकुसु
मैर्मुनिश्रेष्ठमवाकिरत् प्रदक्षिणात्रयं कृत्वा नमस्कृत्य पुनः पुनः ३७ ततो विमानमारुह्य सर्व
कामसमन्वितम् अप्सरोगणसंकीर्णं प्रपेदे हरिमंदिरम् ३८ नारद उवाच तस्माच्छृणुध्वं वि रा॰२
प्रेन्द्राः कथां रामायणस्य च चैत्रेमासि सितपक्षे श्रोतव्यं प्रयत्नतः ३९ नवाहेन च रामस्य रामायणा

श्रीशांतिज०

२१२

मानमीकी एकवारं द्विवारं त्रिवारं वापि पठितः १३ हे कुर्वीत प्रयत्नेन सर्वपापनिवृत्तये एवं यः प्र
१५ तः कुर्वीत प्रणामायणविधिं तपा १४ सपानिविष्टभवनं पुनर्व्यानदर्शनम् रामायणपराधनपरो
धर्मचर्यां समन्वितः १५ चारुसंपानितं चापि वाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् नास्तिकामिल्लेम
र्वः दानिनकामिस्तुनानीप १६ रामायणपराधनपरो वाङ्मात्रेणा नार्चयेत् कुलधर्मपरं चै
15 वं तपाया न्यानिरूपणम् १७ भिषजं धृष्टवर्तारं देवब्राह्मणविरोधिनम् परान्नलोलुपं चैव प
राक्रीनिरतं तथा १८ रामायणपराधनपरो वाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् इत्येवमादिभिः दुर्दोषैर्वशीत
वर्तितैरतः १९ रामायणपरो भूत्वा पुनः स्वीमिप्किं गामबाति २० नास्ति गंगासमं तीर्थं नास्ति मा पूर्णातान

नपापानांकोटिकोटीः प्रणश्यन्ति चैकैकं यंच कीर्त्तितेचपं चम्पामेपयारभेत् ६ सकल्पं श्रव
लेकुर्वं नस्थितिया चनपूर्वकम नवाहे नच श्रोतव्यं रामायणं कथान्ततः ७ प्रतपदं स्ट तुचा
पूजुरामायणमनन्यधीः रानभीकरत्तः सम्यकभुक्तिभागीभवेन्नरः ८ नारीचपुंसासा कैश्ट
गुर्वौघजितेन्द्रिया ज्ञानंकत्वा पणाचारंदं नयावनपूर्वकम ९ पुंस्कांवरधरः शुद्धोगृह
आगत्यवाङ्यतः प्रक्षाल्यपादौ हस्तौ चम्पसमरन्नारायणं विभुम १० नित्यंदेवार्चनं कृत्वा पश्चात्तं
कल्पपूर्वकम रामायणपुस्तकं च पूजयेद्भक्तिसंयुतः ११ प्रत्यहं दन्तकाष्ठं च अपामार्गस्य
शाखया क्षतांस्नानं तु विधिवत्प्रमभक्तिपरायणः १२ ॐ नमो नारायणायेति पूजयेद्भक्तितत्परः

प पे।

राम — थ१ पवित्राणां तनवः । दुःस्वप्ननाशनं धन्यं श्रोतव्यं च प्रयत्नतः २७ सततानेव प्रयोक्तव्यं ॐ
त्स्मीति नमोऽस्तु ते २८ रामायणपरा नित्यं गंगास्नानपरायणाः स्वर्गः धर्ममार्गप्रवक्तारो रोमकाः २ वनस्थाः
१९ २९ यतिभिक्षवः अंतश्च ब्रह्मचारिव्रतैस्तैः वनस्थैश्च श्रोतव्यं पापनाशनम् । ~
—श्रोताः षण्मासात्पुत्रेष्टया पात्रमोदते नरा ऊर्ध्वं विप्रे श्रीरामायणं वाचयामि तान् ३० श्र
णांच परं श्राव्यं गुह्याद्गुह्यतरं महत् वाचयेद्रामभवनेपुत्रवत्त्रेम ३१ श्रोतृ
16 ण्वतां च परं भाषा रक्ता मनाम लोकवच्चैव चित्तानां च दानं ३३ वत्स
रेवा राम भक्तिरता मनाम् । गुरुभक्तिरतानां च भक्तिसाधनमुच्यते ३४ त्यक्तकामादि
कीर्तितेचास्मिन्प्रिया हि । सर्वपापनाशके ३५ श्रवणेनापि पञ्च —
इति तेपाप्रकट ३६ संसार घोर का जादद प्रमात
१०

त्सलो गुरुः नास्ति शिवात्परो देवो नास्ति शम्भो परात्परम् २१ नास्ति ज्ञानसमो मोक्षो नास्ति [illegible] रा
परात्परम् तदनोवेदविदुषे [illegible] यो २२ रामायणपुस्तकं च यस्त्रालंकारसंयुतम्
स्वर्णशिविकासनस्थं चर्यात्पथापप्रदियते २३ सयाति दिव्यभवनं यत्र गत्वा न शोचति तवाह
[illegible]षोडशर्तुः शदारुधर्मविदांवर २४ पंचम्यां श्रह आरभ्य रामायणकथा [illegible] श्रुत्वा नु
सर्वकामाप्तिर्विसर्वपापैः प्रमुच्यते २५ ब्रह्मचारी च भवतां यः कुर्यात्संयतेन्द्रियः अश्वमेधसहस्र
स्यादिगुणं फलमश्नुते २६ रामायणं श्रुतं येन कथितं मुनिसत्तम स लभेत्परमं पुण्यमग्निष्टो
मादिसंभवम् २७ रामायणं यः कुर्यात् कान्तात्मा विजितेन्द्रियः स याति परमं लोकं यत्र गत्वा

रा०म० स विष्णुः प्रसन्नः स्यात्किं पुनः सर्वे द्विजोत्तमाः ४४ वाचके प्रीतिमापन्ने ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः प्रीता
१ भवन्ति विप्रेन्द्रा नात्र कार्या विचारणा ४५ रामायणवाचकायैव धेनवो वासांसि कांचनम् पुस्तकानि
दद्याद्वाचकाय द्विजोत्तमे ४६ तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुध्वं सुसमाहिताः न बाधन्ते ग्रहास्तस्य
भूतवेतालकादयः ४७ तस्यैव सर्वश्रेयांसि वर्धन्ते चरिते श्रुते न चाग्निर्बाधते तस्य न चोरा
दिभयं तथा ४८ इत्येतद्वः समाख्यातं नारदेनाभिभाषितम् सनत्कुमारकथनं वेदवत्ते भक्तितः
पुरा ४९ रामायणमादिकाव्यं सर्ववेदार्थसंमतं सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिवारणम् ५०
समस्तपुण्यफलदं सर्वयज्ञफलप्रदम् ये पठन्त्यत्र मनुजाः श्लोकं श्लोकार्धमेव च ५१ न पमान

17 मा१ १०

यात्रिंनं मधुसूदनः स्मरणात्सर्वपापानिनाशयत्याशु मानवाः ३७ नरूपंधामनंदुरायंकण
श्रवणामृतमन पठनाच्छ्रवणाद्वापि सर्वपापप्रणाशकः ३८ पयनमरसेध्रीतिर्यंतंतेभ
क्तिसंपूता सप्तवक्षानकान्तरक्ष्च सर्वशास्त्रार्थकोविदः ३९ रामायणतापराधेनुरामायणाकष
ष्टाः तप्तवक्षनकन्यास्य घोरेकलियुगेनराः ४० रामनामैवनामैवनामैवसर्वजीवनम्
कलौनास्त्येवनास्त्येवनास्त्येवगतिरन्यथा ४१ सूतउवाच एवंसनत्कुमारस्यचनारदेनम
हात्मना सम्यक्पूर्वोदितःसुघःपरांनिर्वृतिमापन्न ४२ घोरेकलियुगेप्राप्ते रामनामपरायण
स्ताः सर्वपापविनिर्मुक्ताः पदयास्यन्ति निर्भयाः ४३ श्रीवैतपुमगकाव्यवाच्यकपलुभृजपेत

म० त्सीपी १८

तेषां पापवंधस्तु कदाचिदपि जायते रामतीर्थे नामदं पुण्यं भाष्यं तु सर्वकामदम् ५२ सततं पुण्यसं
प्रकाः प्रयाति परमं पदम् किं तीर्थगोप्रदानैर्वा किं तपोभिः किमध्वरैः ५३ श्रेष्ठं [illegible]
कीर्तनं [illegible] राघवनाम रामप्रसादजनकं रामभक्तिविवर्द्धनम् ५४ सर्वपापक्षयकरं सर्वबाध
विनिवारणम् यस्त्वेतच्छृणुयाद्वापि पठेद्वा सुसमाहितः ५५ सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं सग
च्छति ५६ ॥ इति श्रीस्कन्दपुराणे [illegible]संवादे रामायणमाहात्म्ये विधिप्र
[illegible]कीर्तनं नाम पंचमोऽध्यायः ५ ॥ शुभमस्तु शं भूयात् वाल्मीकिनगराजकी जै जै

10

न० १

19